

Вікторія ПРОКОПЧУК

*аспірант кафедри історії України та археології
Волинського національного університету ім. Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9040-5922>
e-mail: victoria_prokopchuk@ukr.net*

ПОЛЬСЬКІ БАЗИ САМООБОРОНИ НА ВОЛИНІ У 40-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ ТА ЇХНЯ СПІВПРАЦЯ ІЗ РАДЯНСЬКОЮ ПАРТИЗАНКОЮ

Здійснено спробу показати діяльність польських баз самооборони, що існували на території Волині у 40-х роках ХХ ст., крізь призму їх співпраці з радянською партизанкою. З'ясовано, якою була організація польських баз самооборони і в яких місцевостях вони здебільшого розташовувалися. Показано основні критерії, за якими польське населення обирало осередок майбутньої бази самооборони. Описано, як виглядали перші спроби поляків організувати свою самооборону на Волині у роки Другої світової війни. З'ясовано причини поширення співпраці між польською самообороною та радянською партизанкою саме на території Північної та Східної Волині. Визначено, що головними осередками польської самооборони на Волині були: Пшебраже, Гута Степанська, Гута Стара, Панська Долина, Рафалівка та ін.

На підставі аналізу наукових праць польських та українських дослідників відображено головні аспекти функціонування найзначиміших осередків польської самооборони та висвітлено їхні контакти із радянськими партизанами. Визначено, що провідною причиною тісних контактів між польськими самооборонними пунктами та радянською партизанкою була спільна діяльність, скерована проти загонів УПА. Названо радянські партизанські загони, які співпрацювали з поляками і допомагали їм у боротьбі проти українців. Відображено контакти окремих очільників польських баз самооборони із керівниками радянських партизанських загонів. Описано співпрацю між самими польськими базами самооборони та способи їхньої взаємодопомоги. Звернено увагу на ставлення Делегатури польського уряду і командування Армії Крайової до співпраці польських баз самооборони із советами в офіційних документах.

Зауважено, що тогочасні відносини між польськими базами самооборони та радянською партизанкою не можна назвати однозначними, оскільки вони часто супроводжувалися почуттям недовіри одне до одного. Підсумовано, що співпраця між осередками польської самооборони і радянськими партизанами на Волині в роки Другої світової війни була явищем непоодиноким і часто базувалася на принципах взаємовигідності.

Ключові слова: база самооборони, пляцувка, радянська партизанка, співпраця, Друга світова війна.

Мета статті – висвітлити проблематику співпраці польських баз самооборони із радянськими партизанськими загонами на території Волині під час Другої світової війни.

Досліджувана у статті тема є добре вивченою як в українській, так і в польській історіографії. Серед українських досліджень варто виділити праці Ігоря Ільюшина «Волинська трагедія 1943–1944 рр.» (Ільюшин, 2003, 313 с.), «Польське підпілля на території Західної України в роки Другої світової війни» (Ільюшин, 2003), Леоніда Зашкільняка «Невідома війна: польсько-українські стосунки на Волині і в Галичині в роки Другої світової війни» (Зашкільняк, 2012, с. 396–403), Оксани Калішук «Волинь⁴³: історіографічне пізнання і криве дзеркало пам'яті» (Калішук, 2020), Володимира Сергійчука «Польсько-українське протистояння на Волині в роки Другої світової війни: причини, перебіг, наслідки» (Сергійчук, 2003а, с. 162–192), «Поляки на Волині у роки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації» (Сергійчук, 2003b, 576 с.), Володимира Трофимовича «Третя сила українсько-польського конфлікту 1941–1945 роки» (Трофимович, 2003, с. 375–392), Вікторії Дашко «Діяльність польського підпілля в роки Другої світової війни на території Сарненщини» (Дашко, 2017, с. 79–84). Аналізуючи наукові доробки польської історіографії, потрібно виокремити роботи Адама Перетятковича (Adam Peretiatkowicz) «Польська самооборона в околицях Луцька» (Peretiatkowicz, 1995, 251 s.), «Волинська самооборона в басейні Гориня» (Peretiatkowicz, 1997, 350 s.), Марка Копровського (Marek Koprowski) «Оборонці Волині» (Koprowski, 2022, 344 s.), Владислава Філяра (Władysław Filar) «Пшебраже – bastion польської самооборони на Волині» (Filar, 2003, 132 s.), Ернеста Комонського (Ernest Komoński) «В обороні перед українцями. Дії поляків на Волині і в Східній Галичині в роках 1943–1944 щодо екстермінаційної політики українських націоналістів» (Komoński, 2013, 488 s.), Даріуша Фашці (Dariusz Faszcza) «Коменда Округу АК “Волинь” щодо екстермінації польського населення в 1943 році» (Faszcza, 2013, s. 73–97).

Так, 22 квітня 1943 р. комендант округу Армії Крайової (АК) «Волинь» полковник Казімеж Бомбінський («Любонь») (Kazimierz Bąbiński («Liuboń»)) видав наказ, згідно з яким на Волині мала бути створена польська самооборона (Кутувий, 2013): «Упродовж вже двох тижнів польське населення Волині зазнає варварського мордування, яке коять стосовно цілих родин українські різуні ... Цілком зрозуміло, хто може отримати користь від цього внутрішнього безладдя. Це німецькі окупанти, яким простіше поневолити край, коли окремі групи населення проводять між собою боротьбу. Це також радянські партизани, котрі, діючи на землях Речіпосполитої, намагаються зосередити керівництво усім тут в своїх руках ... Ми вдалися до відплати тим українським провідникам, які всією своєю політичною діяльністю сприяли підбуренню української громадськості до виступу проти співвітчизників поляків на Волині. Однак цей різновид відплати не гарантує польській людині цілковитої безпеки. У зв'язку з цим наказую: а) унеможливити, або принаймні ускладнити подальші напади різунів може тільки власна самооборона. На командуючих усіх рівнів покладаю обов'язок зніціювати цю справу. При цьому слід зробити все, аби наша організаційна мережа залишалася законспірованою» (Ільюшин, 2003, с. 217–218). Цей же наказ забороняв співпрацю польського населення із нацистською окупаційною владою та радянськими партизанськими загонами

«під час здійснення самооборонних акцій» (Ільюшин, 2003, с. 218). Одночасно К. Бомбінський інформував комендатуру АК, що у квітні 1943 р. він видав на самооборону 25 тис. крб, використаних на харчування бойових загонів, оплату возів для пересування, утримання командирів самооборони і допомогу для нужденних (Комо́ński, 2013, s. 262).

Невдовзі (30 квітня 1943 р.) волинський окружний делегат польського уряду Казімеж Банах («Ліновський») (Kazimierz Banach («Jan Linowski»)) видав звернення «До волинської спільноти», де закликав польське населення Волині гуртуватися у лавах самооборони (Faszcza, 2013, s. 81–82). Проте слід пам'ятати, що перші осередки польських самооборонних пунктів почали з'являтися на території Волині ще раніше. Польський дослідник Адам Перетяткович (Adam Peretiatkowicz) твердить, що уже після подій у Парослі (9 лютого 1943 р.) поляки з довколишніх сіл запровадили т. зв. «чуйкі» (czujki) – нічні та денні варти, які повинні були спостерігати, чи не наближаються до їхнього поселення чужинці, а у разі появи – бити тривогу (Peretiatkowicz, 1995, s. 105). Самооборона у цей час була передовсім групою людей, яка погодилася чи мусила погодитися на підпорядкування вибраному командуванню (Комо́ński, 2013, s. 257).

Важливе значення для появи осередків самооборони мав національний склад місцевості, на якій вони теоретично могли з'явитися: з міркувань безпеки поляки організовували свою самооборону насамперед у майже повністю польських поселеннях, або у тих місцях, де польське населення переважало; адже села зі змішаним національним складом навряд чи забезпечили б полякам бажану ефективність самооборони у потрібний момент (Комо́ński, 2013, s. 258).

У червні 1943 р. із ініціативи командування Волинської округи АК розпочався процес реорганізації польської самооборони на Волині. Згідно з нововведеннями, самооборона могла розраховувати на такі організаційні елементи, як «пляцувки» (оборонні організації, у складі яких було кілька чи кільканадцять сіл із великою кількістю польського населення і які перебували під захистом місцевих оборонців) та рухливі партизанські відділи, які могли співпрацювати з охороною баз самооборони (Стрілка, 1998, с. 82).

Із поодиноких пляцувок створювали бази, де провідну роль відігравала самооборона з найбільшою кількістю зброї і безпеку якої забезпечувало найбільша кількість захисників. Сусідні поселення співпрацювали з певною базою самооборони, створюючи з нею єдину оборонну систему (Комо́ński, 2013, s. 259). У 1943 р. польські самооборони та частина партизанських відділів АК вже співпрацювали з радянськими партизанами. Це явище стало поширеним здебільшого у районах Північної та Східної Волині, оскільки саме тут зосереджувалася велика кількість радянських партизанських з'єднань (Engelgard, 2013, s. 201). Прояв співпраці між обома сторонами був доволі різноманітним. Наприклад, у с. Рудня Стрий (Rudnia Strój, gmina Ludwipol, powiat Kostopol, woj. wołyńskie) дозволялося поселення поляків із радянського партизанського загону ім. Дзержинського, а в Гуті Степанській (Huta Stepańska, gmina Stepań, powiat Kostopol, woj. wołyńskie) переховували радянських солдатів-втікачів із німецької неволі. Совети віддачували полякам, надаючи їм, наприклад, зброю для боротьби з відділами Української повстанської армії (УПА) (Комо́ński, 2013, s. 335).

Одним із найбільших центрів самооборони польського населення на Волині було Пшебраже (Przebraże, gmina Trościanec, pow. Łuck, woj. wołyńskie). Мешканці цього села «вже в перші місяці 1943 року вирішили оборонятися» (Peretiatkowicz, 1995, s. 107). Згідно з оцінкою деяких польських істориків, саме у Пшебраже співпраця польської самооборони з радянською партизанкою була найуспішнішою (Engelgard, 2013, s. 203). Це пояснюється постійною взаємодією між командуванням Пшебраже та радянськими партизанськими загонами Миколи Прокоп'юка, Дмитра Медведєва. Коли 30 серпня 1943 р. вояки УПА здійснили третій удар на Пшебраже, на допомогу полякам прийшов саме партизанський підрозділ Миколи Прокоп'юка, який дислокувався неподалік. «Прокоп'юк атакував наступаючих українських націоналістів з тилу, маючи у своєму розпорядженні 150 чоловік і 60 кавалеристів. Водночас поляки напали на вояків УПА і пішли назустріч партизанам Прокоп'юка. Бій завершився повним розгромом УПА. Відтоді нападу на Пшебраже не було» (Engelgard, 2013, s. 203). На думку польського дослідника Марка Копровського, (Marek Koprowski), співпраця польських відділів АК із радянськими партизанами допомогла цій базі самооборони вціліти й іншого виходу, окрім як співпрацювати із радянськими партизанами, у поляків не було (Koprowski, 2022, s. 179). Восени 1943 р. захисники Пшебраже разом із радянським партизанським з'єднанням під командуванням Коваленка (ім'я не встановлено) взяли участь у ліквідації с. Омельне (Луцький повіт), де перебували упівці (Engelgard, 2013, s. 204). Попри, здавалося б, тісну взаємодію, під час перемовин між поляками та советами відчувалася недовіра: польська сторона боялася, що їхні загони будуть підпорядковуватися більшовикам, а радянську партизанку бентежили контакти бази самооборони Пшебраже із нацистами (Komoński, 2013, s. 335). Цю недовіру згодом «виправила» т. зв. система співзалежності. До прикладу, партизанський відділ АК під керівництвом Яна Рерутка (Jan Rerutka) отримав від радянських партизан озброєння та амуніцію. Натомість із Пшебраже поляки постачали советам харчування і навіть запустили для них власну пекарню (Komoński, 2013, s. 336). Проте для поляків одним із найважливіших елементів співпраці із радянською партизанкою була її допомога у боротьбі з УПА (Komoński, 2013, s. 336). Необхідно вказати, що в офіційних директивах Делегатури польського уряду і командування АК співпраця польських баз самооборони із радянською партизанкою не підтримувалася. До того ж інформаційні служби Головної Комендатури АК звинувачували радянських партизан у провокуванні українсько-польського конфлікту (Engelgard, 2013, s. 204–205).

Крім Пшебраже, до найбільших самооборонних баз на Волині належать також Гута Степанська, Гута Стара (Костопільський повіт), Панська Долина (Дубенський повіт), Засмики (Ковельський повіт), Білин (Володимирський повіт) та інші. Загалом, дослідники називають понад 100 (Ільюшин, 2003, с. 220) або й 188 (Слободянюк, с. 70) осередків польської самооборони, створених на Волині впродовж 1943 р. Однак, на думку М. Копровського, це були «слабкі “пляцувки”, легкі до ліквідації», яким бракувало зброї. Тому більшість поляків та осередків самооборони почали шукати допомоги у радянської партизанки. Окрім того, як зазначав М. Копровський, завдяки допомозі радянських партизан в районі Гути Старої вижила складена з 14 сіл база самооборони, де кільканадцять тисяч поляків

пережили українські напади (Koprowski, 2022, s. 173). Далі детальніше розглянемо такі осередки: Стара Гута, Гута Степанська, Рафалівка та ін.

База польської самооборони в районі Старої Гути існувала ще у січні 1943 р. Очолована польським офіцером Леоном Онецьким (Leon Oniecki), вона нараховувала у своєму складі близько 10 пляцувок, розташованих у селах Мочулянка, Глушкове, Губків, Рудня Стрий, Янівка та ін. (Peretiatkowicz, 1997, s. 175). Ці пляцувки користувалися допомогою радянської партизанки, яка знайшла у Поліському регіоні ідеальні для себе умови, оскільки місцевість була лісиста та віддалена від залізничних шляхів й інших доріг. За таких умов місцеві поляки, бажаючи отримати зброю для захисту своїх родин від «бульбівців», починають вступати до радянських партизанських загонів (Peretiatkowicz, 1997, s. 175). Саме так, наприклад, 1 червня 1943 р. виник польський партизанський загін ім. Держинського, який увійшов до складу партизанського з'єднання Івана Шитова (Жив'юк, Кравчук, 2012, с. 385).

У другій половині серпня 1943 р. польський офіцер Ян Рерутко («Джазга») (Jan Rerutko («Drzazga»)), виконуючи наказ інспектора Леопольда Шьвікві («Адама») (Leopold Świkła («Adam»)), разом із відділом «Луна» (пол. «Łuna» – партизанський відділ АК на Волині на чолі з Яном Рерутко; у серпні 1943 р. відділ налічував понад 30 вояків) залишив Антонівку, де перебував, і перейшов до лісництва Гинин (розташовувалося за 8 км від Пшебража і 4 км від осередку самооборони в Рафалівці), щоб підкріпити тут місцеву самооборону (Peretiatkowicz, 1995, s. 146). За час перебування у місцевості Гинин відділ «Луна» контактував із радянським партизанським загonom Коваленка і спільно з ним брав участь у різних оборонних та диверсійних акціях, завдяки чому «Луна» вже у жовтні 1943 р. збільшився до 172 осіб та отримав поповнення новою зброєю, амуніцією тощо (Peretiatkowicz, 1995, s. 146). Також у цей час відділ безпосередньо контактував та співпрацював із партизанськими загонами Миколи Прокоп'юка та Дмитра Медведєва. Це зумовило, наприклад, організацію спільних зустрічей, спільне замінування залізничних шляхів, спільне проведення боїв проти українських націоналістів, як-от у вже згаданому Омельні, Тростянці та інших населених пунктах, у яких базувалися вояки УПА (Peretiatkowicz, 1995, s. 146).

Польські бази самооборони почасти створювалися за підтримки радянської партизанки. До прикладу, рішення про створення польської бази опору в вищезгаданому с. Гута Степанська було погоджене Рівненським підпільним обкомом Комуністичної партії (більшовиків) України (КП(б)У) й обласним штабом партизанського руху (Дашко, 2017, с. 80). У липні 1943 р. до самооборони Гути Степанської належало приблизно 500 осіб. Тут діяв партизанський загін АК «Бомба» на чолі із Владиславом Коханським (Władysław Kochański) (Komoński, 2013, s. 263), а місцевий о. Маріан узгоджував із командуванням партизанського загону Василя Бегми різні організаційні питання (Дашко, 2017, с. 80). Гута Степанська була розбита відділами УПА 18 липня 1943 р., унаслідок чого частина польського населення цієї бази самооборони змушена була тікати (Peretiatkowicz, 1995, s. 122). Біженці рухалися переважно у напрямку Сарн, Ковеля та Пшебраже. До останнього населеного пункту групи втікачів добиралися навіть наприкінці липня–серпня 1943 р., про що згадував комендант самооборони в с. Пшебраже Генрик Цибульський (Henryk Sybulski): «Тадеуш Коксанович, молодий хлопець із загону Медведєва, подолав вночі

20 км, аби повідомити нам, що на шляху Германівка – Вулька Котовська очікують на нашу допомогу кільканадцять втікачів із Гути Степанської. Ми відправили до потерпілих кілька возів» (Peretiatkowicz, 1995, s. 122).

У Рафалівці польську самооборону створив Аполінарій Олива (Apolinary Oliwa), який ще у квітні 1943 р. почав налагоджувати контакти із радянськими партизанами, розуміючи необхідність мати союзника у боротьбі з українськими націоналістами (Koprowski, 2022, s. 211). Зважаючи на постійну присутність радянських партизан навколо Рафалівки, А. Олива не міг не контактувати з ними. Випадкова сутичка у лісі, під час якої рафалівські оборонці помилково сприйняли радянських партизан за українців, стріливши у них, підштовхнула А. Оливу до безпосередніх кроків для налагодження контактів із радянською партизанкою. В урочищі Бараки відбулася перша зустріч Аполінарія Оливи з Генриком Цибульським та Людвиком Малиновським (Ludwik Malinowski) (цивільним комендантом Пшебраже) (Koprowski, 2022, s. 211). Після цієї зустрічі радянські партизани зобов'язувалися допомагати польській самообороні в боротьбі зі спрямованими проти поляків атаками українських націоналістів, а польська сторона повинна була забезпечувати радянські загони харчуванням. Пізніше Аполінарій Олива зустрічався з Миколою Прокоп'юком, із яким перебував у досить теплих стосунках, та Сидором Ковпаком. Співпрацюючи із обороною с. Пшебраже, керівництво якого визначало Рафалівку південною межею системи оборони створеної там великої бази, А. Олива допоміг Г. Цибульському, коли в ніч із 4 на 5 липня 1943 р. українські вояки здійснили на Пшебраже напад (Koprowski, 2022, s. 211).

Поступово радянські партизани стали заохочувати польські бази самооборони до безпосереднього підпорядкування комуністичному підпіллю. Однак їхні керівники на подібні пропозиції не погоджувалися. Тоді партизани почали практикувати відступи з околиць польських баз самооборони за день до наступу УПА на ці бази (Komoński, 2013, s. 338). Так сталося наприкінці липня 1943 р. в уже згаданій Гуті Степанській, яку, подібно до більшості осередків польської самооборони на Волині, було знищено під тиском загонів УПА.

Підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати: співпраця польської самооборони із радянськими партизанськими загонами на території Східної та Північної Волині в 40-х роках XX ст. була поширеним явищем. Один із елементів, які їх об'єднував, – боротьба з українським націоналістичним підпіллям. Водночас кожна зі сторін прагнула реалізувати свої цілі, ситуативно використавши цю співпрацю. Якщо для польського проводу основним завданням була боротьба за відновлення державної незалежності та збереження ресурсу для подальшої боротьби, то радянське керівництво через підживлення міжнаціональних суперечностей прагнуло зберегти контроль над територіями, які отримало після 1939 р.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Дашко, В. (2017). Діяльність польського підпілля в роки Другої світової війни на території Сарненщини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*, 26, 79–84.

Жив'юк, А., Кравчук, Д. (2012). Поляки в радянському партизанському русі на території Райхскомісаріату Україна (на прикладі діяльності з'єднання Роберта Сатановського). *Волинь і волиняни у Другій світовій війні. Збірник наукових праць за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої подіям Другої світової війни на території Волинської області*. Луцьк, 383–389.

Зашкільняк, Л. (2012). Невідома війна: польсько-українські стосунки на Волині і в Галичині в роки Другої світової війни. *Волинь і волиняни у Другій світовій війні: зб. наук. праць*, 396–403. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/8904/1/zashkil.pdf>

Льбюшин, І. (2003а). *Волинська трагедія 1943–1944 рр.* Київ.

Льбюшин, І. (2003б). Польське підпілля на території Західної України в роки Другої світової війни. *Незалежний український культурологічний часопис «І»*, 28. <https://www.ji.lviv.ua/n28texts/ilushyn.htm>

Каліщук, О. (2020). *Волинь '43: історіографічне пізнання і криве дзеркало пам'яті*. Львів.

Кутовий, Р. (2013). Політика ОУН-б щодо польського населення Волині в роки німецько-совєтської війни. *Незалежний український культурологічний часопис «І»*, 74. https://www.ji.lviv.ua/n74texts/Kutovyj_Polityka_OUN.htm

Сергійчук, В. (2003а). Польсько-українське протистояння на Волині в роки Другої світової війни: причини, перебіг, наслідки. *У пошуках правди: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Українсько-польський конфлікт на Волині в роки Другої світової війни: генезис, характер, перебіг і наслідки» (Луцьк, 20–23 травня 2003 р.)*. Луцьк, 162–192.

Сергійчук, В. (2003б). *Поляки на Волині у роки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації*. Київ.

Слободянюк, М. (2015). Вітчизняна історіографія польського руху опору в Україні. *Гуманітарний журнал*, 3–4, 69–76.

Стрілка, Р. (1998). Генезис польської самооборони на Волині та її роль у захисті польського народу. *Матеріали III Міжнародного наукового семінару «Українсько-польські стосунки в роки Другої світової війни» (Луцьк, 20–22 травня 1998 р.)*. Варшава, 79–87.

Трофимович, В. (2003). Третя сила українсько-польського конфлікту 1941–1945 роки. *У пошуках правди: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Українсько-польський конфлікт на Волині в роки Другої світової війни: генезис, характер, перебіг і наслідки» (Луцьк, 20–23 травня 2003 р.)*. Луцьк, 375–392.

Філяр, В. (2003). Українсько-польська збройна конфронтація на Волині в роки Другої світової війни: джерела, перебіг, наслідки. *У пошуках правди: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Українсько-польський конфлікт на Волині в роки Другої світової війни: генезис, характер, перебіг і наслідки» (Луцьк, 20–23 травня 2003 р.)*. Луцьк, 192–215.

Шаповал, Ю. (2003). Волинська трагедія і польсько-українські взаємини 1943–1944 рр. у дзеркалі документів Державного архіву Служби безпеки України. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*, 20, 194–208. http://resource.history.org.ua/publ/gpu_2003_20_1_194

- Engelgard, J. (2013). Partyzantka sowiecka wobec zagłady ludności polskiej na Wołyniu w 1943 roku. *Niepodległość i pamięć*, 3–4(43–44), 183–212.
- Faszcz, D. (2013). Komenda Okręgu AK «Wołyń» wobec eksterminacji ludności polskiej w 1943 r. *Niepodległość i pamięć*, 3–4(43–44), 73–97.
- Filar, W. (2003). *Przebraże – bastion polskiej samoobrony na Wołyniu*. Warszawa.
- Komoński, E. (2013). *W obronie przed Ukraińcami. Działania Polaków na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943–1944 wobec polityki eksterminacyjnej nacjonalistów ukraińskich*. Toruń.
- Koprowski, M. (2022). *Obrońcy Wołynia*. Poznań.
- Łoziński, M., Rosiński, B. (1997). *Obrońcy Przebraża*. Lublin.
- Peretiatkowicz, A. (1995). *Polska samoobrona w okolicach Łucka*. Katowice.
- Peretiatkowicz, A. (1997). *Wołyńska samoobrona w dorzeczu Horynia*. Katowice.

REFERENCES

- Dashko, V. (2017). Diialnist polskoho pidpillia v roky Druhoi svitovoi viiny na terytorii Sarnenshchyny. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii»*. Serii «Istorychni nauky», 26, 79–84 (in Ukrainian).
- Zhyviuk, A., & Kravchuk, D. (2012). Poliaky v radianskomu partyzanskomu rusi na terytorii Raikhskomisariatu Ukraina (na prykladi diialnosti ziednannia Roberta Sattanovskoho). *Volyn i volyniany u Druhii svitovii viini. Zbirnyk naukovykh prats za materialamy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoii podiiam Druhoi svitovoi viiny na terytorii Volynskoi oblasti*. Lutsk, 383–389 (in Ukrainian).
- Zashkilniak, L. (2012). Nevidoma viina: polsko-ukrainski stosunki na Volyni i v Halychyni v roky Druhoi svitovoi viiny. *Volyn i volyniany u Druhii svitovii viini: zb. nauk. prats*, 396–403 <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/8904/1/zashkil.pdf> (in Ukrainian).
- Iliushyn, I. (2003a). *Volynska trahediia 1943–1944 rr*. Kyiv (in Ukrainian).
- Iliushyn, I. (2003b). Polske pidpillia na terytorii Zakhidnoi Ukrainy v roky Druhoi svitovoi viiny. *Nezalezhnyi ukrainskyi kulturolohichnyi chasopys «I»*, 28. <https://www.ji.lviv.ua/n28texts/ilushyn.htm> (in Ukrainian).
- Kalishchuk, O. (2020). *Volyn '43: istoriohrafichne piznannia i kryve dzerkalo pamiaty*. Lviv (in Ukrainian).
- Kutovyi, R. (2013). Polityka OUN-b shchodo polskoho naselennia Volyni v roky nimetsko-sovietskoï viiny. *Nezalezhnyi ukrainskyi kulturolohichnyi chasopys «I»*, 74. https://www.ji.lviv.ua/n74texts/Kutovyj_Polityka_OUN.htm (in Ukrainian).
- Serhiichuk, V. (2003a). Polsko-ukrainske protystoiannia na Volyni v roky Druhoi svitovoi viiny: prychny, perebih, naslidky. *U poshukakh pravdy: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Ukrainsko-polskyi konflikt na Volyni v roky Druhoi svitovoi viiny: henezys, kharakter, perebih i naslidky» (Lutsk, 20–23 travnia 2003 r.)*. Lutsk, 162–192 (in Ukrainian).
- Serhiichuk, V. (2003b). *Poliaky na Volyni u roky Druhoi svitovoi viiny. Dokumenty z ukrainskykh arkhiviv i polski publikatsii*. Kyiv (in Ukrainian).

- Slobodianiuk, M. (2015). Vitchyzniana istoriohrafiia polskoho rukhu oporu v Ukraini. *Humanitarnyi zhurnal*, 3–4, 69–76 (in Ukrainian).
- Strilka, R. (1998). Henezys polskoi samooborony na Volyni ta yii rol u zakhysti polskoho narodu. *Materialy III Mizhnarodnoho naukovo seminaru «Ukrainsko-polski stosunki v roky Druhoi svitovoi viiny» (Lutsk, 20–22 travnia 1998 r.)*. Warszawa, 79–87 (in Ukrainian).
- Trofymovych, V. (2003). Tretia syla ukrainsko-polskoho konfliktu 1941–1945 roky. *U poshukakh pravdy: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo konferentsii «Ukrainsko-polskyi konflikt na Volyni v roky Druhoi svitovoi viiny: henezys, kharakter, perebih i naslidky» (Lutsk, 20–23 travnia 2003 r.)*. Lutsk, 375–392 (in Ukrainian).
- Filiar, V. (2003). Ukrainsko-polska zbroina konfrontatsiia na Volyni v roky Druhoi svitovoi viiny: dzherela, perebih, naslidky. *U poshukakh pravdy: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo konferentsii «Ukrainsko-polskyi konflikt na Volyni v roky Druhoi svitovoi viiny: henezys, kharakter, perebih i naslidky» (Lutsk, 20–23 travnia 2003 r.)*. Lutsk, 192–215 (in Ukrainian).
- Shapoval, Yu. (2003). Volynska trahediia i polsko-ukrainski vzaiemyny 1943–1944 rr. u dzerkali dokumentiv Derzhavnoho arkhivu Sluzhby bezpeky Ukrainy. *Z arkhivu VUCHK–HPU–NKVD–KHB*, 20, 194–208. http://resource.history.org.ua/publ/gpu_2003_20_1_194 (in Ukrainian).
- Engelgard, J. (2013). Partyzantka sowiecka wobec zagłady ludności polskiej na Wołyniu w 1943 roku. *Niepodległość i pamięć*, 3–4(43–44), 183–212 (in Polish).
- Faszczka, D. (2013). Komenda Okręgu AK «Wołyń» wobec eksterminacji ludności polskiej w 1943 r. *Niepodległość i pamięć*, 3–4(43–44), 73–97 (in Polish).
- Filar, W. (2003). *Przebraże – bastion polskiej samoobrony na Wołyniu*. Warszawa (in Polish).
- Komoński, E. (2013). *W obronie przed Ukraińcami. Działania Polaków na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943–1944 wobec polityki eksterminacyjnej nacjonalistów ukraińskich*. Toruń (in Polish).
- Koprowski, M. (2022). *Obrońcy Wołynia*. Poznań (in Polish).
- Łoziński, M., Rosiński, B. (1997). *Obrońcy Przebraża*. Lublin (in Polish).
- Peretiatkowicz, A. (1995). *Polska samoobrona w okolicach Łucka*. Katowice (in Polish).
- Peretiatkowicz, A. (1997). *Wołyńska samoobrona w dorzeczu Horynia*. Katowice (in Polish).

Viktoriia PROKOPCHUK

*post-graduated student of the Department of History of Ukraine and Archeology
Lesya Ukrainka Volyn National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9040-5922>
e-mail: victoria_prokopchuk@ukr.net*

POLISH SELF-DEFENSE BASES IN VOLYN IN THE 1940^s AND THEIR COOPERATION WITH SOVIET PARTISANS

The activities of the Polish self-defense bases that existed on the territory of Volyn in the 40^s of the 20th century, through the prism of their cooperation with the Soviet partisans are shown. It was found out what was the organization of Polish self-defense bases and in which areas they were mostly located. The main criteria by which the Polish population chose the center of the future self-defense base are shown. The first attempts of the Poles to organize their self-defense in Volyn during the Second World War are highlighted. The reasons for widespread cooperation between Polish self-defense and Soviet partisans in the territory of northern and eastern Volyn have been clarified. It was determined that the main centers of Polish self-defense in Volyn were: Pshebrazhe, Huta Stepanska, Huta Stara, Panska Dolyna, Rafalivka, etc.

Based on the analysis of the scientific works of Polish and Ukrainian researchers, the main aspects of the functioning of the most important units of Polish self-defense are reflected and the contacts of the latter with Soviet partisans are described. It is noted that the leading cause of close contacts between Polish self-defense units and Soviet partisans was joint activity directed against UPA (Ukrainian Insurgent Army) units. It is named soviet partisan units that cooperated with the Poles and helped them in the fight against the Ukrainians. The contacts of individual leaders of Polish self-defense bases with leaders of Soviet partisan units are shown. The cooperation between the Polish self-defense bases and the methods of their mutual assistance are described. Attention was drawn to the attitude of the Delegation of the Polish government and the command of the Home Army to the cooperation of Polish self-defense bases in official documents.

It was noted that the relations between the Polish self-defense bases and the Soviet partisans at that time cannot be called unambiguous, as they were often accompanied by a feeling of mistrust of each other. It is concluded that cooperation between Polish self-defense units and Soviet partisans in Volyn during the Second World War was a unique phenomenon and was often based on the principles of mutual benefit.

Keywords: self-defense base, platsuvka, Soviet partisan, cooperation, World War II.